

מדריך להתקשרות בין המאייר ללקוח

הקדמה

לאור חוסר הבהירות בנושאים חוזיים משפטיים ומסחריים בקרב המאיירים ולקוחותיהם, ראינו לנכון לצאת עם מסמך אשר ישלב את האמור בחוק בענייני זכויות יוצרים עם עמדותינו ועם הלקחים שנצברו מנסיונינו כמאיירים, בנושאים אלו. מסמך זה אינו מסמך שלם ואנו בטוחים שישתכלל במשך השנים ככל שיצטבר ניסיון ושיצטברו תקדימים משפטיים.

בכל מקרה כדאי מאד לקרוא ולהסתמך על הכתוב לפני יצירת ההתקשרות עם הלקוח, על מנת שתהיה זו מערכת יחסים ארוכה, פוריה ומוצלחת, ולא נזדקק לכתוב לאחר מכן. למדריך שלושה פרקים:

א. היבטים משפטיים של קניין רוחני באיורים - סקירה תמציתית.

ב. כללים אתיים והיבטים מסחריים בהתקשרות בין מאיירים ללקוחות.

ג. עצות אחדות למשא ומתן ולעבודה.

אנו מקווים שתפיקו ממנו תועלת.

פרק א'

היבטים משפטיים של קניין רוחני באיורים - סקירה תמציתית

נכתב ע"י עו"ד גלעד שר

מבוא

בתחום זכויות הקניין הרוחני באיורים חלים בישראל, כמו בעולם כולו, דיני זכויות היוצרים. את דמותה של מערכת דינים זו מעצבים בתי המשפט ושני דברי חקיקה עיקריים: חוק זכות יוצרים משנת 1911 ופקודת זכות יוצרים משנת 1924. בסקירה קצרה זו ננסה להסביר את עיקרי הדינים האלה, ככל שהדברים נוגעים לזכויות היוצרים באיורים. הנושאים שבהם עוסקת סקירה זו נובעים ברובם מסדרת שאלות אשר הוצגו לנו ע"י חברי האגודה והנהלתה. כמו-כן כללנו בסקירה שלהלן כמה נושאים נוספים שנראו לנו כחיוניים להשלמת התמונה. יודגש, כי הסקירה היא כללית בלבד, וכי אין היא מהווה תחליף להתייעצות משפטית בכל מקרה ומקרה לגופו.

על מה מגינים דיני זכויות היוצרים?

א.

דיני זכויות היוצרים אינם מגנים על רעיונות, שכן אין מטרתם להגביל את חירות המחשבה. ההגנה על דיני זכויות היוצרים מתפרשת על **אופן ביטוי הרעיון**. אופן ביטוי זה בהיותו **רכושו של היוצר** (אלא אם נאמר אחרת בחוק או בהסכם כלשהו - ועל כך יוסבר בהמשך) **מוגן בפני העתקות**. האבחנה בין הרעיון לבין אופן ביטויו אינה קלה, ותלויה

במרכיבים רבים כמו תחום היצירה ונסיבות ספציפיות אחרות וכן בהגדרת המושג "רעיון". אולם, בתחום האיורים, האבחנה ברורה למדי. **האיור עצמו**, כתופעה ויזואלית, מוגן בפני העתקות, אך לא הרעיון שבו. לדוגמה, אם שני מאיירים יוצרים איור מסוים, כל אחד בסגנונו הוא, על פי אותו מודל, או אפילו דומים עד כדי זהות - נוצרות שתי יצירות מקוריות ומוגנות. לעומת זאת, אם לקח מאייר איור קיים והעתיק אותו כמות שהוא, הרי שיצר יצירה המפרה את זכויות היוצרים של המאייר הראשון. הדגש הוא על **מקוריות היצירה**. המונחים "יצירה אומנותית" ו-"מקורי" לצורך חוק זכויות יוצרים אינם נושאים בהכרח משמעות של חדשנות או ערך אומנותי. מטרת הדין איננה לקבוע מה איכות היצירה, אלא רק לשמור על זכויותיו של יוצרה. יודגש, כי ניתן ליצור יצירה מקורית **בהשראת** יצירה אחרת. במקרה כזה יבחן בין המשפט מה מידת הדמיון בין היצירות ויקבע על סמך ממצאים האם מדובר בהעתקה אסורה או לא.

ב. היווצרות הזכות ומשך קיומה

זכות היוצרים נוצרת עם היווצרות היצירה. כלומר, מן הרגע שהאיור לבש צורה במדיה מקובעת כלשהי, הוא הופך להיות מושא לזכות יוצרים. **אין בארץ רישום בירוקרטי כלשהו של זכויות יוצרים** ועל כן רישום כזה אינו תנאי לקיום הזכות, מצב השונה בחלק מן התחומים האחרים של הקניין הרוחני, דוגמת דיני הפטנטים. לכן, לסימן © **אין שום משמעות משפטית אופרטיבית בישראל**. סימן ה- © הוא המצאה אמריקנית, הבא להתריע בפני המפר הפוטנציאלי על רצון היוצר להגן על יצירתו (יש לכך משמעות כאשר המפר טוען שלא ידע על קיומה של זכות כזו, סימן © יקשה עליו לטעון טענה כזו). חובה כזו אינה קיימת בארץ: כאמור לעיל, בארץ הזכות מוגנת מכוח עצמה ללא צורך ברישום פורמלי כלשהו כתנאי להגנה. אולם, המשמעות המעשית העשויה לצמוח ליוצר היא בתחום המשא-ומתן, היינו בהגברת כוח המיקוח. ליוצר יהיה קל להראות שהתריע מראש על קיומה של זכות יוצרים כזו. יצירה של יוצר זר שהגיעה לארה"ב באקראי, ללא הסימן, תהיה מוגנת.

היצירה מוגנת בפני העתקות למשך חיי היוצר ו 70- שנה לאחר מותו.

ג. מינהו בעל הזכות ומה הוא יכול לעשות בה?

היוצר הינו הבעלים הראשון ביצירה, וזאת אם לא נקבע בהסכם אחרת.

לעניין זה קובע ס' 5 לחוק זכות יוצרים שני חריגים:

5. זכות בעלות על זכות יוצרים וכד' (תיקון: תשי"ג)

(I) בהתחשב עם הוראות חוק זה, יהא מחברה של יצירה הבעל הראשון של זכות היוצרים בה:

בתנאי -

(א) שאם היה זה פיתוח, צילום או תמונה והקליטאה או העתקה מקורית אחרת הוזמנו ע"י אדם אחר והוכנו תמורת דבר-ערך בהתאם לאותה הזמנה, הרי אם אין הסכם הקובע את ההיפך, יהא האיש שהזמין את הקליטאה (נגטיב) או את ההעתקה המקורית האחרת הבעל הראשון של זכות-היוצרים, וכן
(ב) אם היה המחבר עובד אצל אדם אחר עפ"י חוזה שירות או שוליות והיצירה נעשתה תוך כדי עבודתו אצל אותו אדם הרי, באין הסכם הקובע את ההיפך, יהא האדם שהעביד את המחבר הבעל הראשון של זכות היוצרים..."

ניסוחו של החריג הראשון מעורר מעט קשיים בפרשנותו, אולם הוא רלוונטי גם לנושא האיורים. מדובר במקרה בו ההגעה לצורתה הסופית של היצירה מחייבת תהליך כלשהו. לדוגמה, צלם מצלם תמונה. לשם הפקת התמונה נדרש תהליך פיתוח והדפסה. קובע הסעיף: אם הצלם הזמין את ההדפסה והפיתוח, ושילם על כך, וכן לא נכרת הסכם בין הצלם למפתח, הרי שהזכויות המלאות בצילום הן לצלם. הדברים נכונים במיוחד כאשר מדובר בפיתוח אוטומטי. יתכן מצב שפיתוח דיני יוסיף ערך אומנותי לתמונה (עומק, משחקי אור וכיו"ב) אשר יביא לשיתוף בזכויות - הדבר תלוי, כמובן, בנסיבות המקרה הספציפי. את אותו עקרון יש להחיל גם על איורים - הכנת העתקים של האיור המקורי דומה במהותה להדפסת תמונות מתשליל. כן ראו לעניין זה את האמור לגבי יצירות משותפות, להלן.

החריג השני ברור יותר: כאשר קיימים יחסי עובד-מעביד (במובחן מיחסי קבלן עצמאי-ספק), הזכויות ביצירה שייכות למעביד, וזאת אם לא נקבע אחרת בהסכם בין הצדדים.

בעל זכות היוצרים ביצירה רשאי להעביר את זכות היוצרים במלואה לאחר, או לאפשר לו אך ורק להשתמש באיור למטרות מסוימות, ע"י הענקת רשיון, **בכתב** לשימוש למטרה ספציפית. מתן רשיון מותר את זכות היוצרים בידי של **המאייר**. זכות המועברת רק בחלקה (=רשיון לשימוש ספציפי) יכולה להתבטא בהפצה, בהוצאה לאור, בהקניית זכויות מסוימות כגון לתרגום, להמחזה, להפקה וכיו"ב. נשמעת לעתים טענה, כי מתן רשיון רחב לזכויות-שימוש, כמוהו להעברת בעלות בזכות היוצרים עצמה. לשם הזהירות, מומלץ איפוא להגביל את משך תוקפו של רשיון לשימוש, על מנת למנוע טענה של בעלות מלאה בעתיד כתוצאה ממתן רשיון בלתי מוגבל.

ביצועה המעשי של העסקה, מעלה באופן טבעי את **נושא האוריגיןלים** הייחודי לאיורים. השימוש באיור, ע"י המזמין, הוא על פי רוב בהעתקתו לצרכיו והדפסתו על מוצר מסוים או בספר וכו'. אם מדובר בזכות שימוש בלבד, בבצעו את ההעתקה האמורה, אין המזמין משנה, ואין הוא רשאי לשנות את האיור ועל כן בשימוש אין הוא מעניק "ערך מוסף" יצירתי כלשהו לאיור עצמו. מכאן, כי גם לאחר ההעתקה, בהעדר הסכם בין הצדדים, הבעלות המלאה בזכות היוצרים באוריגיןל ובעותקים, כמו גם הבעלות על האוריגיןל גופו שמורה למאייר. לצורך שימוש של המזמין, מועברת לידי זכות חזקה (מלשון החזיק) זמנית באוריגיןל. אנו ממליצים כי לפני העברת האוריגיןל לידי המזמין, יחתם ע"י הצדדים מסמך, אף בהעדרו של הסכם ובכל מצב בו האוריגיןל מוצא מידי המאייר מכל סיבה שהיא, בו נכתב כי האוריגיןל מושאל למזמין לצורך שימוש בלבד, לזמן מוגדר, אשר בסיומו הוא מתחייב להשיב את האוריגיןל לידי המאייר וכי לא יהיו לו כל תביעות הנוגעות לבעלות באוריגיןל. מובן כי במקרה של הסכם כתוב מומלץ כי סעיף ברוח זו יופיע בו. העלתו על הכתב של סעיף כזה, עשויה למנוע מראש בעיות אחרות מתחום הקניין, אשר אינן מתחום עיסוקה של חו"ד זו.

המשמעות המעשית של ההגנה שמעניקים דיני זכויות היוצרים

מעבר להיות הפרת זכות יוצרים עבירה פלילית העלולה לחייב את המפר בתשלום קנס, זכאי היוצר לפיצויים בגין הנזקים אשר נגרמו לו עקב הפרת זכויותיו. החוק מאפשר ליוצר קבלת פיצויים בסכום שבין 10,000 - 20,000 ש"ח, לפי שיקול דעת בית המשפט, אף אם אין הוא יכול להוכיח את סכומי הנזק אשר נגרמו לו. במקרה שהיוצר מסוגל להוכיח את גובה הנזקים שנגרמו לו - אין הגבלה על גובה הסכום אשר הוא יכול לתבוע. בנוסף לכך, כל העותקים אשר מפרים את זכות היוצרים של היוצר נחשבים לרכוש של היוצר והוא זכאי לעשות בהם כבשלו. בתנאים מסוימים, קיימת אפשרות ליוצר לקבל צווי תפיסה וכניסה לבתים על מנת לתפוש את ההעתקים הללו.

מה נחשב להפרת זכות יוצרים?

ס' 2 לחוק זכות יוצרים קובע שאדם מפר זכות יוצרים אם:

"... שלא בהסכמת בעל זכות היוצרים הוא עושה מעשה שהזכות היחידה לעשותו נתונה... לבעל זכות היוצרים;..."

בהמשך, מונה הסעיף שורה ארוכה של מקרים אשר אינם עולים לכדי הפרת זכות יוצרים. העיקרי שבהם, ככל שהדבר נוגע לנושא האיורים:

(1) כל טיפול הוגן ביצירה לשם לימוד עצמי, מחקר, ביקורת, סקירה או תמצית עיתונאית.

השימוש בביטוי "הוגן" הוא עמום ולא ניתן להגדרה מדויקת מראש. לכן, בכל פעם שנשאלת השאלה האם הופרו זכויות היוצרים או לא - נבחן המקרה לגופו ובהתאם לנסיבותיו.

הזכות המוסרית

ליוצר יש זכות לקרדיט (---ששמו "ילך עם היצירה") ולכך שלא יפגמו ביצירה באופן שעלול לפגוע בכבודו של היוצר (---) < הכרה ביצירה גם כנס תרבותי, רוחני ולא רק חומרי). זכות זו קיימת ליוצר בכל גילגוליה של היצירה, והיא אינה ניתנת להעברה. בבסיס קיומה של הזכות המוסרית מצויה ההכרה בערכה התרבותי של יצירה ובתרומתה לחברה. בחוק זכות יוצרים, שלא כבחוקים אחרים, נעשתה אבחנה בין הזכויות הכלכליות לבין הזכויות "המוסריות" בקניין הרוחני. הזכויות הכלכליות כוללות הוראות הנוגעות להעתקת המוצר ולשיווקו על-ידי מי שאינו זכאי לכך. זכויות אלו מוגדרות בסעיפים 1 ו 2- לחוק זכות יוצרים, וחלקו הגדול של החוק הישראלי עוסק בהן. לעומתן קיימות הזכויות "המוסריות", הדנות בזכותו של המחבר שהיצירה תופיע תחת שמו,

ובזכות המחבר למנוע את סילוף יצירתו. המינוח "זכות מוסרית" בהקשר זה אינו בא להבדיל מזכות חוקית אלא להבדיל מזכות כלכלית. שתי מערכות זכויות אלו זכות לטיפול נפרד במסגרת חוקים המטפלים בזכויות יוצרים.

ס' 4 לפקודת זכויות יוצרים קובע לעניין הזכות המוסרית:

- (1) מחבר זכאי ששמו ייקרא על יצירתו בהיקף ובמידה המקובלים.
- (2) מחבר זכאי שלא ייעשה ביצירתו כל סילוף, פגומה או שינוי אחר, או כל פעולה שיש בה משום הפחתת ערך ביחס לאותה יצירה, עלולה לפגוע בכבודו או בשמו של מחברה.
- (3) פגיעה בזכות לפי סעיף זה היא עוולה אזרחית, והוראות פקודת הנזיקין (נוסח חדש), יחולו עליה.
- (4) זכותו של מחבר לפי סעיף זה לא תהיה תלויה בזכותו החמרית באותה יצירה, והיא תעמוד לו אף לאחר שזכות זו, כולה או מקצתה, הועברה לאחר.
- (5) בתביעה לפי סעיף זה זכאי המחבר לפיצויים בסכום שיקבע בית המשפט לפי נסיבות המקרה, אף אם לא הוכיח נזק ממון; הוראה זו לא תגרע מסמכות אחרת של בית המשפט לפי פרק ה' לפקודת הנזיקין (נוסח חדש).

אגב, על-פי דעה אחת, הכוונה המקורית של נסח החוק הייתה להעתיק את הוראת סעיף 6א' לאמנת ברן בנוסח שטוקהולם משנת 1967, אשר לפיו זכאי יוצר להתנגד לשינוי היצירה רק אם יש בשינוי כדי לפגוע בכבודו או בשמו של המחבר; אולם הכנסת, בהסתמכה על תרגום משובש של סעיף זה שהונח לפניו, קבעה בשעתה בחוק, כי ליוצר זכות להתנגד לכל שינוי שנעשה ביצירתו בלא לסייג זאת לשינוי הפוגע בכבודו או בשמו. שאלה זו עדיין לא הוכרעה בדין הישראלי.

נושאים ספציפיים

במסגרת עבודתם מבצעים המאירים עבודות שונות, למטרות שונות, ולעתים בשיתופם של אחרים בשלבים שונים של העבודה. נסיבותיה המסוימות של ביצוע עבודה ספציפית הן הקובעות את זכות היוצרים בה.

יצירות משותפות

1. כאשר אין אפשרות להפריד בין תרומתו של מי מהיוצרים המשותפים, הפתרון המעשי היחיד הוא לראותם כבעלי הזכויות בכל היצירה, כשלכל אחד חלק יחסי בה.
2. כאשר ניתן להפריד בין התרומות/התשומות - אולם ישנה תלות בין החלקים באופן שאין חלק אחד יכול להתקיים באופן עצמאי ללא החלק האחר - עדיין ייחשבו שני היוצרים כשותפים ביצירה שהיא שלמות אחת.

ס' 16(3) לחוק קובע:

לצרכי חוק זה יהא פרושו של הביטוי "יצירה משותפת למחברים אחדים" יצירה שחברה מתוך שיתוף-פעולה של שני מחברים או יותר ושאינו להבחין בה בין חלקו של מחבר אחד לבין חלקו של המחבר האחר.

יש להבחין בין מצב זה שבו שיתוף פעולה, לבין מצב בו העזרה היא אחרת; אדם הנותן ליוצר עזרה מכנית, או טכנית, גרידא, אינו הופך כשלעצמו ליוצר. הכתבנית שלה מכתוב הסופר את סיפורו - איננה יוצרת; המגיה, שבודק את ההגהות ומתקן אותן - איננו הופך על-ידי כך ליוצר משותף. זהו הרעיון המונח גם בבסיסו של ס' 5 לחוק אשר הוזכר לעיל - מפתח הצילום מבצע עבודה אשר היא טכנית במהותה, ולא יצירתית.

יצירות לקט (קולאז') והעתקות

1. כאשר יוצרים קולאז' מיצירות קיימות, די בכך שהמבצע השתמש בכישורים מקצועיים וחיבר מרכיבים ליצירה חדשה אשר אינה העתקה של יצירה אחרת. נדרשים כאן כשרון מסוים והשקעה. הפעולה היצירתית המתבצעת כאן היא **העריכה והליקוט**. מכיוון שדיני זכויות היוצרים שמים דגש על מקוריות היצירה, ההגנה על זכות היוצרים מוקנית רק לאותו חלק ביצירה שהוא מקורי. כלומר, המבצע לא יהפוך לבעלים של זכות היוצרים באיזה מן הציוורים שליקט, אלא רק על הלקט כולו כיצירה אחת. יושם לב לכך, כי הקולאז' יכול להיות מורכב מאוסף של יצירות מוגנות.

2. עקרונית, העברת מדיה היא העתקה. הזכות להעתיק מוקנית לבעל זכות היוצרים בלבד, ועל כן, על מנת לבצע העברה ממדיה למדיה, יש לקבל את רשות הבעלים. יחד עם זאת, אם ההעברה ממדיה למדיה דרשה מן המעביר תוספת השקעה וכשרון אמנותי, יתכן ומדובר ביצירה נגזרת. כלומר, יצירה שאינה העתקה מלאה, אך רב הדמיון בינה לבין היצירה המקורית. גם במקרה כזה נדרשת קבלת הסכמתו של היוצר לביצוע, אלא אם כן מדובר בשימוש הוגן כאמור לעיל, אשר אינו נחשב כמפר את זכות היוצרים ביצירה.
- על מנת למנוע הסתבכויות מיותרות, בכל מקרה של העתקה יש לקבל את רשותו של הבעלים. העתקת יצירה מוגנת לצרכים מסחריים היא, כאמור לעיל, עבירה **פילית** לפי ס'3 לפקודת זכויות יוצרים, הנושאת עונש מרבי של 3 שנות מאסר וקנס. בנוסף מהווה ההעתקה **עוולה אזרחית**, לפי הוראות סעיפים 6-9 לחוק זכויות יוצרים, והיא עלולה להטיל חובת תשלום פיצויים, אף מבלי שהיוצר יידרש להוכיח נזק. בעל זכות היוצרים הוא גם הבעלים של ההעתיקות הלא חוקיות, והוא יכול לתפוש אותן פיסית מחזקת המעתיקים.
3. אחת השאלות שהוצגה בפנינו היתה האם העתקה מצויירת של צילום מהווה הפרה של זכויות יוצרים. אחד מסעיפי המשנה של ס'2 לחוק זכות יוצרים מתיר את:

(III) עשייתם או פירסומם של ציורים, שרטוטים, פיתוחים, או צילומים של יצירת פיסול או מלאכת אמנות, אם דברים אלה נמצאים באופן קבוע במקום או בבניין ציבורי...

לפי הדין, בהעתקה מצויירת של צילום יש להבחין בין שניים: צילום אשר הוא תוצאה של בימויו של הצלם, מעניק לצלם את זכות היוצרים בצילום, ועל כן העתקתו לציור מהווה הפרה אם לא התקבלה רשותו לכך. אם הצילום אינו תוצאה של בימויו של הצלם, כגון צילום טבע או נוף, ניתן להעתיק את הצילום מבלי להפר זכות יוצרים של מישהו.

השאלה אם מדובר בהעתקה אסורה שמפרה את זכות היוצרים של הצלם תלויה בנסיבות. העתק מדויק ללא ספק הפרה, אולם גם העתקת חלקים ממשיים ומהותיים יכולה להוות הפרה כפי שאכן אירע בפסק הדין בעניין המחזמר "חיידיק הבמה" אשר הצגתו נאסרה בישראל כיוון שהועתקו בו חלקים ממשיים ומהותיים מן המחזמר "שורת המקלה".

4. ככל הנראה, העתקת סגנון אינה מהווה הפרת זכות יוצרים שכן סגנון כשלעצמו אינו יצירה. יש לזכור שזכות היוצרים אינה מגנה על הרעיון, אלא על אופי ביטוי הספציפי. לכן אין ביצירת יצירה מקורית בהשראת סגנונו של אמן זה או אחר משום הפרת זכות היוצרים שלו. זאת בכפוף למידת ההעתקה, ולפרשנות המונח "סגנון".

ג. **לוגואים וסימני מסחר (TM)**

הבעלות בזכות היוצרים בלוגו היצירה אינה שונה מכל יצירה אחרת. יחד עם זאת, אם תזמין חברה לוגו, לא יהיה הגיון רב ברכישת זכויות השימוש בלוגו בלבד, שכן רצון החברה להיות ייחודית ובלעדית בזיהוי החברה עם הסמל המצוייר שלה. לכן, במכירת לוגו, המכירה תהיה על סמך הסכם אשר יעביר את זכויות היוצרים **במלואן**.

TM משמעותו רישום כסימן מסחר אצל רשם הפטנטים וסימני המסחר (אגף במשרד המשפטים). בניגוד לזכויות יוצרים, סימן מסחר כן דורש רישום פורמלי, הליך הנמשך בישראל כשנה לערך. משמעות הרישום היא זיהוי של הלוגו עם החברה המוכר רשמית ע"י המדינה, כך שלאיש, חוץ מהחברה, אין זכות להשתמש בסימן לצרכיו. בהעדר הרישום, חברה הטוענת שהלוגו מזוהה עימה בשוק, תידרש להוכיח "מוניטין", עניין קשה מאוד להוכחה. רישום סימן מסחר מונע ממנה את הצורך להוכיח מוניטין, ואף מייתר את הצורך לצבור אותו.

ד. **דמויות**

בהקשר של דמויות מתעוררת השאלה, אם הדמות כשלעצמה בנפרד ממעגל היצירה הרחב יותר בו היא שלובה, ראויה להגנה עצמאית. נטיית בתי המשפט בארה"ב ובעקבותיהם גם בארץ היא להשיב בחיוב על שאלה זו. בעניין זה זכור מסע

הפרסום של מפעל הפיס בו נעשה שימוש בדמות הנווד של צ'רלי צ'פלין. בית המשפט המחוזי פסק שדמות ייחודית כזו של הנווד היא יצירה אומנותית כשלעצמה כיוון שהיא מהווה "מלאכת מחשבת הכוללת עיצוב הדמות, התלבושות, האיפור וביצוע מיוחד במינו בהליכתו ובהתנהגותו של הנווד, היא הפכה להיות חלק מצ'רלי צ'פלין. צ'רלי צ'פלין מזוהה עימה ומזדהה עימה". גם דמותו המצויירת של דונלד דק - הוכרה ע"י בית המשפט העליון בישראל כדמות אשר היא כשלעצמה ראויה להגנת זכות יוצרים. לעומת זאת, סירבו בתי המשפט באנגליה להכיר בזכות

מעבר להכרה העקרונית כי דמות יכולה להיות מוגנת בזכות יוצרים בנפרד ממעגל היצירה הרחב יותר - קשה לומר בוודאות מהם הקריטריונים לקביעת מתן הגנה כאמור.

יחד עם זאת ניתן לומר שככל שהדמות תהיה מפותחת יותר ובעלת "אישיות" ותכלול מאפיינים חיצוניים כגון לבוש או מראה, וכן מאפיינים פנימיים של אופי והתנהגות כך יגדל הסיכוי לכך שהדמות תחשב כראויה להגנה נפרדת משאר היצירה. מרכיב חשוב נוסף הוא המוניטין והייחוד שצברה הדמות בתודעת הציבור.

ה. עבודה עם מו"לים

גם בעובדה שמדובר במו"ל אינה משנה מבחינה מהותית את דיני זכויות היוצרים. ניהול מו"מ עם מו"ל אינו מן הקלים. למו"לים כוח שוק רב המתבטא בעיקר בדרישות אשר הם מעמידים במו"מ. לפני שמתחילים במו"מ עם מו"ל רצוי מאוד לדעת מראש מי הבעלים של זכות היוצרים ביצירה, וכך לדעת מהי "עמדת הכוח" במו"מ. מעבר לכך, מומלץ שכל סיכום אשר נערך במו"מ כזה, יעלה על הכתב - וישא את חתימות שני הצדדים. רצוי להעזר בעניין זה ביועץ משפטי וביועץ מס: זכויות בכלל וזכויות יוצרים בפרט הן נכס ככל נכס מוחשי, לעניין המס המוטל על מקבליהן.

אם מדובר בסופר שהוא גם מאייר - הוא הבעלים הבלעדי של זכויות היוצרים בסיפור, באיורים וביצירה כולה כמכלול. במו"מ אשר ינהל עם המו"ל, תקבע מידת העברת הזכויות למו"ל, ואיזה מן הזכויות עוברות.

ו. סקיצות

כאשר היוצר הוא הבעלים ביצירה אין הדבר מעורר בעיות מיוחדות, והוא גם הבעלים בסקיצות של היצירה.

במקרה של יצירה אשר היוצר העביר את זכות היוצרים בה במלואה - מתייחס החוק באופן ספציפי:

2.(1)...בתנאי שהמעשים דלקמן לא יהא בהם משום הפרת זכות יוצרים;

(II) כשמחברה של יצירה אמנותית איננו בעל זכות היוצרים, השימוש על ידו בכל אימום, יציקה, שירותוט-טיוטה, תרשים, מודל או סקיצה לניסיון שנעשו על ידו לצורך היצירה, בתנאי, שלא יחזור, אגב השימוש, על התכנית העיקרית של היצירה ולא יחקה אותה;"

קשה לומר בוודאות מהי חזרה על "התכנית העיקרית של היצירה". יש לשער כי היצירה הסופית תבחן אל מול היצירה המקורית, על פי מבחני ההעתקה האסורה אשר הוזכרו לעיל. מכל מקום, הסקיצות נשארות בידי היוצר, אם לא נקבע אחרת בהסכם - ומותר לו להשתמש בהן לצרכיו, אך אסור לו לשכפל את היצירה המקורית, או ליצור יצירה אשר לפני מבחני ההעתקה הרגילים, תחשב כהעתקה אסורה.

ז. חוק הגנת הפרטיות, התשמ"א - 1981

בין השאלות שנשאלנו בשלבי ההכנה של סקירה זו עלתה השאלה - אם ניתן לצייר אדם ללא ידיעתו.

חוק הגנת הפרטיות מגן על פרטיותו של אדם כאשר הוא נמצא ברשות היחיד. ככל שידיעתנו מגעת, אפשר לצייר אדם ללא ידיעתו רק על סמך צילום. ס' 2 לחוק קובע כדלקמן:

2. פגיעה בפרטיות היא אחת מאלה -

...

(3) צילום אדם כשהוא ברשות היחיד;

עבירה על חוק הגנת הפרטיות הינה עוולה אזרחית המזכה את הנפגע בפיצויים, וכן עבירה פלילית אשר עונשה עד חמש שנות מאסר. הגדרת המונח "רשות היחיד" אף היא אינה נקייה מספקות. ברור, שביתו של אדם הוא בגדר רשות היחיד. יחד עם זאת, יתכנו גם מקומות אחרים אשר ייחשבו כרשות היחיד. אחת הדרכים לבחון האם מדובר ברשות היחיד אם לאו היא בתשובה לשאלה אם לאדם הנמצא במקום זה יש ציפייה לגיטימית לפרטיות. כך, אין אדם יכול לצפות לשמירה על פרטיותו כאשר הוא מהלך ברחוב, או כאשר הוא יושב במקום ציבורי. מאידך, ישנם מקומות ציבוריים אשר מקצים מקום מיוחד לשמירה על הפרטיות על ידי בידוד. כאלה הם למשל תאי אוכל פרטיים ומבודדים במסעדות או אולמות דיון סגורים. כלומר יש לבחון היטב, גם במקום ציבורי, אם אין מקום לציפייה לגיטימית של האדם לפרטיות. גם במקרה זה ניתן להבין שההכרעה היא בכל מקרה על פי נסיבותיו המיוחדות, ועל כן כדאי "לחשוב פעמיים" באותם מקרים אשר אינם ברורים על פניהם.

משפט בין לאומי

ח.

ההתייחסות לזכות יוצרים היא כאל נכס נייד. כללי המשפט הבינלאומי הפרטי קובעים שעל נכס נייד יחול החוק של המדינה שבה הוא נמצא. כלומר, התביעה תוגש במדינה שבה נמצאת היצירה, והחוקים שיחולו הם חוקי אותה מדינה. זאת, אם לא נקבע אחרת במפורש בהסכם שנכרת בין הצדדים.

קבלות

ט.

על מנת למנוע אי הבנות במסירת עבודות, ועל מנת לחסום טענות עתידיות של מפריס פוטנציאליים של זכות יוצרים, אנו ממליצים כי על הקבלות אשר מוציאים חברי האגודה, יופיע כיתוב בנוסח הבא:

"כל הזכויות, ובכללן זכויות היוצרים, שמורות ל_____."

במידה שאין היוצר הבעלים בזכויות היוצרים, על פי העקרונות אשר הובאו לעיל, ניתן למחוק את הכיתוב במפורש.

מספר עצות מעשיות

י.

מן הצירוף של ניסיונם של מאיירים בהתקשרות עם לקוחות, ניסיונו המשפטי והאמור לעיל להלן חלק מן הנקודות העיקריות אשר כדאי לשים לב אליהן בכל התקשרות:

1. הגדרה מדויקת ופרטנית ככל האפשר של הזכות המועברת למזמין, כולל הגבלתה בזמן ובמקום, לפי העניין.
2. קביעה מדויקת כלל האפשר של לוח הזמנים לשלבי העבודה השונים.
3. בכל מקרה בו מהלך העבודה השוטפת מתבצע באמצעות נציג של המזמין, כגון ארט-דירקטור, לכתוב במפורש שהנציג הוא המוסמך ומהן סמכויותיו - וכי הוא מוסמך לבצען "בשם המזמין ובמקומו", וכן שפעולותיו אלה יחייבו את המזמין לכל דבר ועניין.
4. בכל מקרה של יציאת האורייגנל מידי המאייר, מכל סיבה שהיא, להחתים את מי שהאורייגנל מועבר לידיה על הצהרה כאמור לעיל מסעיף ג' למבוא.
5. קביעה מפורשת כי אם הלקוח משנה את דעתו לאחר סיום שלב בעבודה, בין אם מדובר בסקיצה או בעבודה מוגמרת, הדבר מחייב עבודה נוספת מצד המאייר - ייגבה בעבורה תשלום נוסף על פי תעריף שייקבע.
6. קביעת פיצוי על הפסקת העבודה ביזמת הלקוח: 50% מהמחיר שנקבע, בגין ביטול עד לשלב הסקיצות (כולל), ומלוא המחיר שנקבע אם ביצוע העבודה כבר הושלם.

פרק ב'

כללים אתיים והיבטים מסחריים להתקשרות בין מאיירים ללקוחות

עמדת אגודת המאיירים

יישומו של חוק זכויות היוצרים מאפשר למאיירים עצמאים להתפרנס ולהבטיח את עתידם. הזכויות המוסריות מאפשרות להם להגן על המוניטין שלהם ועל שלמות יצירותיהם. מכירת זכויות הקניין מאפשרת להם לממש את ערך עבודתם ע"פי הפוטנציאל הכלכלי הטמון בה.

בהתקשרות עם לקוח, מוכר המאייר את הזכות לעשות שימוש ספציפי בעבודה המוזמנת. מחיר, איור ייקבע לא רק ע"פי העבודה המושקעת בו, אלא בעיקר ע"פי השימושים שייעשו באיור, בהתאם לפוטנציאל הכלכלי הגלום בשימושים אלו.

ניתן למכור את זכות השימוש לא רק לפי סוגי המדיה השונים אלא גם לפי זמנים אזורי תפוצה (כגון: תפוצה מקומית, ארצית או בינלאומית). כמו כן ניתן למכור את הבלעדיות - תמידית או לפרקי זמן קצובים. אם אין הבלעדיות נמכרת, ניתן גם למכור זכויות שימוש שניות של אותו איור ללקוח אחר.

סגנון

בהתקשרות עם לקוח רצוי לוודא שסגנונו של המאייר מתאים לסוג העבודה הנדרשת. בהקשר זה יש לומר שסיגנונו של מאייר נובע מאישיותו והוא לעיתים פרי מחקר של שנים. לא יהיה זה מעשה אתי להיענות לבקשת לקוח לחקות סגנון של מאייר אחר, ובסופו של חשבון יצאו כל הצדדים נפסדים.

מכרזים

במקרה של פנייה למאיירים אחדים, מן ההגינות לידעם שהם משתתפים במכרז, ולשלם פיצוי למאיירים שהגישו הצעות אך לא קבלו את העבודה.

איור לניסיון

לעיתים נדרש איור לניסיון לפני התחלת סדרה. יש לשלם בעבורו מחיר של איור רגיל לכל דבר.

הזמנת עבודה/הסכם

לפני התחלת כל עבודה יש לכתוב ולחתום על מסמך המפרט את תאור העבודה, העברת זכויות, מחירים, מועדי הגשה, מועדי תשלום וכיוצ"ב.

תמחור

מחירה של עבודה ייגזר ממורכבותה, מהשימושים שייעשו בה ומהפוטנציאל הכלכלי שלה. אם העבודה הזמנה במיוחד וזה בה שימוש הראשון, יהיה מחיר השימוש בה גבוה ממחיר אותו שימוש של עבודות מארכיונים וממאגרים ("בנקים") של תמונות.

דמי סקיצות

יש לקבוע פיצוי מוסכם על עבודה שהוזמנה ואינה יוצאת אל הפועל. אם בוטלה לאחר הגשת הסקיצות, זכאי המאייר לפיצוי בגובה 50% מהסכום הסופי. אם המאייר הגיש ביצוע סופי לאחר שאושרו הסקיצות, או הסגנון, הטכניקה וכו', והעבודה לא מתפרסמת מסיבות שאינן תלויות במאייר, זכאי המאייר למלוא הסכום שנקבע בין הצדדים, ויש להחזיר לו את האוריגינל לאלתר.

נתונים לבצוע העבודה

על מזמין העבודה לספק למאייר את מירב המידע הקשור בעבודה. מידע זה כולל פרטים טכניים (כגון: הפורמט הנדרש, שיטת ההפקה, צורת הדפסה סופית וסוג השימוש שהעבודה נועדה לו, לוחות זמנים וכיו"ב) וכן פרטים על המסר שהאיור נדרש להעביר. מידע מדויק, ימנע אי-הבנות שתוצאתן איבוד זמן, כפל עבודה, והוצאות מיותרות למזמין.

טעויות

המאייר מחוייב לתקן טעויות שעשה בעבודה ללא חיוב נוסף. מאידך גיסא, עבודה נוספת שנגרמה למאייר בגין החלטות שגויות של המזמין או כשל במסירת נתונים מדוייקים מצד המזמין - תחוייב בתשלום נוסף.

תיקונים

בקשות מצד המזמין לתיקונים ושינויים בסקיצות ובביצוע הסופי, צריכות להיות סבירות. למשל: אין לבקש ממאייר כמות לא סבירה של סקיצות, תיקונים וביצועים על מנת להגיע לתוצאה, שלעיתים אינה ברורה גם ללקוח. כשנוצר מצב כזה זכאי המאייר לפיצוי בגין העבודה הנוספת שנגרמה לו.

שינויים

אין לבצע שינויים בעבודה ללא אישור המאייר כולל חיתוך האזור (על העבודה להתפרסם בשלמותה). במקרה שנדרשים שינויים, יש לפנות אל המאייר כדי לבצעם. אם המאייר הסכים שהשינויים יבוצעו ע"י אחר, על הלקוח לקבל מן המאייר אישור בכתב שהשינויים שנעשו הם על דעתו ותואמים את השקפתו.

זמן הגשה

יש לקבוע זמן סביר לביצוע עבודה. מאייר שהתבקש לעמוד במועד הגשה יוצא דופן זכאי לתוספת תשלום.

איחורים

מאייר שצופה איחור בהגשת העבודה, יודיע מראש למזמין. איחור לא סביר או אי עמידה בלוח הזמנים המוסכם נחשב להפרת הסכם מצד המאייר. מאידך גיסא, אין המאייר אחראי לאיחור בהגשה עקב עיכובים שגרם הלקוח.

שימושים נוספים

אין לעשות בעבודה שימוש שלא בהתאם למוסכם בין הצדדים, אלא אם המאייר אישר זאת בכתב לפני השימוש והוסכם על התגמול. בדרך כלל יהיה תגמול זה נמוך ממחיר עבודה חדשה לשימוש זה, אך אפשר להעלות את המחיר במקרה השימוש הנוסף הוא נרחב מהראשון.

תמלוגים

בעבודות שבהן המוצר המוגמר נמכר בעותקים רבים ובמהדורות אחדות, אפשר לשקול הסכם תמלוגים בין המאייר למזמין. על פי הסכם זה יקבל המאייר אחוז מסויים ממחיר המוצר, במקום, או בשילוב עם תשלום חד פעמי. שיטה זו נהוגה בדרך כלל באיור ספרים, ובהסכמים מסוג זה נהוג שהמאייר מקבל, עם הגשת העבודה, מקדמה בלתי חוזרת על חשבון התמלוגים.

תשלום

במקרה שהלקוח אחר בתשלום מעבר למוסכם בין הצדדים, רשאי המאייר לדרוש את החזר הוצאות האשראי שלו. במקרה של פרויקטים המתנהלים לאורך זמן, יש לקבוע מועדי תשלום בהתאם להתפתחות הפרוייקט.

האורגינל

לאורגינל יש ערך כלכלי ואמנותי נפרד וערכו רב גם לבניית המוניטין של האמן. העבודה המקורית מושאלת ללקוח באופן זמני לצורך שיעתוק, ויש לדרוש ממנו לשמור עליה ולהחזירה למאייר ללא נזק או שינוי מייד לאחר השימוש בה. רכישת האורגינל אינה מקנה לרוכש זכות שיעתוק או שימוש או כל זכות יוצרים אלא אם הוסכם אחרת.

קרדיט

הלקוח אינו רשאי למחוק את חתימת האמן ללא הסכמתו. כמו כן, אין לשתול את שמו של אמן בתוך עבודתו ללא אישורו, ויש לאפשר לו לוודא שהביצוע ראוי.

סקיצות וחומר נילוח

סקיצות וכל חומר נילוח לתיכנונו של איור הם רכושו של המאייר. אין לעשות בהם שימוש כלשהו ללא הסכמת המאייר, לרבות הצגתם והעברתם למאייר אחר לצורך המשך העבודה. יש להחזירם למאייר בתום השימוש.

משאבים למחקר ועלויות נילוות

במקרה שהעבודה דורשת ישיבות מיוחדות, מחקרים, צילומים ומשאבים נוספים, יש לדרוש מן המזמין להקצות זמנים, תקציבים ומשאבים הולמים.

פיקוח וגרפיקה

פקוח והשגחה על הדפוס אינם באחריות המאייר ואין הוא אחראי על איכות הדפוס והעיבוד הגרפי, אלא אם כן סוכם אחרת, תמורת תשלום נוסף.

סודיות

המאייר מחוייב לסודיות כלפי לקוחו ואין הוא רשאי לחלוק כל מידע הנוגע לעבודה עם כל גורם שהוא, למעט הגורמים הנחוצים לצורך ביצוע העבודה.

העבודה המודפסת

בתום העבודה יש לספק למאייר העתק מודפס של עבודתו

כללי הגינות אלה, הניגזרים מהחוק, מהווים את עמדתה של אגודת המאיירים. שמירה עליהם תניח תשתית לבניית מערכות יחסים בריאות בין המאיירים ללקוחותיהם, ותאפשר למאייר להתרכז בעיקר - היצירה - לשביעות רצון הלקוח, ולשמור על כבוד המקצוע.

פרק ג'**עצות אחדות למשא ומתן ולעבודה**

להלן, מספר עצות חשובות:

כל משא ומתן הוא משחק כחות. מאייר שמוותר ללקוח מחשש לאבדן העבודה, בונה מערכת יחסים שתהיה קשה לשיפור, ועלולה לגרום בעתיד רק עוגמות נפש. מובן שלמבוססים קל יותר לעמוד על זכויותיהם, אך חשוב לראות את הדברים לטווח ארוך, כדי להניח תשתית בריאה של נוהלי עבודה.

כבר בשלב הראשון של ההתקשרות בין המאייר והלקוח, יש לאתר בברור את מזמין העבודה והאחראי על התשלום, ואת האחראי על מתן ההוראות האמנותיות. יש לודא שהאדם המנהל את הפרוייקט מבחינה אמנותית אמנם הוסמך לכך ע"י המזמין. לעיתים הסופר יוצר קשר עם מאייר ללא תאום עם ההוצאה לאור, והמו"ל עלול לסרב לקבל את בחירתו ושיפוטו האמנותי. קורה גם שלקוח של משרד פרסום מסרב לקבל עבודת מאייר שנעשתה בהנחיית המשרד ועל פי דעתו. תקשורת לקוייה בין המזמין ובין המנהל האמנותי עלולה לגרום הפסדים למאייר. יש להיות ער לנקודה זו ולהבהיר את הדברים מראש.

במקרים שבהם ידוע למאייר שהסקיצות, ההכנות או האיוורים לנסיון שהוא מגיש אינם מבטיחים את קבלת העבודה בסופו של דבר, כדאי מאד למאייר להבהיר בכתב שהסקיצות הן רכושו (זה כדאי בכל מקרה), וחובה להחזיר לו אותן מיידי ומבלי שיועקו ו\ או יוצגו בפני מאייר אחר, שיוכל לפתח את העבודה על סמך המחקר של המאייר הראשון ולהיבנות מנסיונו.

רצוי מאוד לא לבצע סקיצות או איוורים לניסיון ללא תשלום. הניסיון מלמד שאפס שכר יוביל ליחס אפסי.

יש לנסח בבהירות ובפשטות, בחתימת שני הצדדים, כל נושא שהוסכם עליו, בין כסיכום שיחה או כספח להצעת המחיר או הזמנת העבודה. בשום פנים אין להסתפק בסיכומים נוסח "יהיה בסדר" "נסתדר כבר", או הבטחות בעל פה. מעל לכל אין להתחיל בעבודה ללא מסמך כתוב ברור וחתיים. שאם לא כן, במקרים של אי הבנות בעתיד נשאר המאייר ללא הגנה.

הפזיזות משחקת לידי של הלקוח, ושיקול דעת מעלה את ערך המאייר בעיניו. רצוי להישתהות מעט לפני ניסוח הסכם ולשיקול היטב כל סעיף, עד אחרון הפרטים.

על מנת למנוע אי הבנות, רצוי לכתוב על גב הסקיצות והאוריגנילים שהם שייכים למאייר ושכל הזכויות שמורות לו. בעת ההגשה, רצוי לדרוש ולקבל אישור בכתב שהם התקבלו ואושרו בעת מסירתם.

על הזמנת העבודה / הצעת המחיר / הסכם יש לציין:

1. שם, כתובת וחתימת מזמין העבודה.
2. שם, כתובת וחתימת המאייר.
3. תאריך.
4. תאור העבודה בפירוט מירבי.
6. פרוט מירבי של הזכויות המועברות ללקוח, ומחיריהם (לא כולל הוצאות נילוות). העברת הזכויות מותנית בתשלום מלא של החשבון.
7. פרוט לוחות הזמנים לביצוע העבודה, בציון העובדה שאין המאייר אחראי על עיכובים שנגרמו על ידי הלקוח.
8. חיוב נפרד עבור שינויים ותיקונים בסקיצות ובעבודה המוגמרת, שלא באשמת המאייר.
9. קביעת תנאי תשלום - מועד התשלום הסופי או, במקרים של עבודות ארוכות טווח, מועדים לתשלומי ביניים. הלקוח יישא בהוצאות שייגרמו עקב איחור בתשלום.
10. חיוב הלקוח בתשלום דמי סקיצות (כמפורט בפרק הקודם).
11. יש לציין את המשפט "כל הזכויות, ובכללן זכויות היוצרים, שמורות למאייר "
12. יש לציין שכל שימוש אחר בעבודה, נוסף למוסכם או שונה ממנו, מחייב הסכם נפרד.

מובן מאליו שיש לבחון כל מקרה לגופו, ולראות בדברים שנאמרו לעיל הנחיות בלבד. כל זאת מבלי לגרוע מהנאמר בפרקים א' וב' במדריך זה.

.èi ææçáéáú ùîáøáú î"áâááú áîáééøéí áéùøàì" . àéá ìùèðì ìòíí àá ìäòúé÷ îñîê æä àá çì÷éí îîðá